
HELIKON

IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE

Tzvetan Todorov, a közvetítő

2018

1

HELIKON

IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI SZEMLE	REVUE DE L'INSTITUT D'ÉTUDES LITTÉRAIRES
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA	DU CENTRE DE RECHERCHE DES SCIENCES HUMAINES DE L'ACADÉMIE HONGROISE DES SCIENCES

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG / COMITÉ DE RÉDACTION

FÖLDES Györgyi

főszerkesztő / directrice de la revue

VARGA László

a szerkesztőbizottság elnöke / président du comité de rédaction

T. ERDÉLYI Ilona

HITES Sándor

KALAVSZKY Zsófia

KARAFIÁTH Judit

könyvrovat / livres

RÁKAI Orsolya

SZENTPÉTERI Márton

SZILI József

SŐRÉS Zsolt

technikai szerkesztő / révision des textes

SZERKESZTŐSÉG / SECRÉTARIAT DE LA RÉDACTION

1118 Budapest, Ménesi út 11–13. Tel.: +36-1-279-2762, fax: +36-1-385-3876

E-mail: helikon@btk.mta.hu

<http://www.iti.mta.hu/helikon.html>

2018/1. – LIX. évfolyam Megjelenik negyedévenként	2018/1. – LIX. année Revue trimestrielle
--	---

KÖNYVEK

Rossana Fenu Barbera, Dante's Tears. The Poetics of Weeping from Vita Nuova to the Commedia (Firenze: Leo S. Olschki Editore, 2017), 201.

Rossana Fenu Barbera, a huszonöt éve az Egyesült Államokban tanító és kutató irodalomtörténész második italianisztikai témájú monográfiája egy átfogóan eddig még nem vizsgált témát jár körül a szakterület tudományos elvárásainak messzemenően eleget téve. Dante szövegeit (újra)értelmezve, valamint Dante – főként – teológiai forrásait és a kor kulturális kontextusát kutatva összetett interpretációt nyújt a *Vita Nuova*, az *Inferno* és a *Purgatorio* sírásjeleneteiről.

Az olvasó megismerheti Dante egyik ifjúkori bűnét és végigkövetheti a tőle való megtisztulást: Fenu Barbera érvelése szerint a *Vita Nuova*-ban még az *acedia* főbűne miatt fakadt folyton sírva a főhős, a Földi Paradicsomban azonban az utazó Dante sírása, a „bűnbánat ömlő könnyei” már a keresztény gyónás három lépcsőfoka közül az egyiknek, a szív bánatának (*contritio cordis*) a megnyilvánulása. Ezek a könnyek teszik lehetővé, hogy alámerüljön a Léthe folyóban, s így elfelejtse a bűn gyötrő emlékét, és általuk nyer megtisztulást, hogy Beatrice vezetésével paradicsomi útjára indulhasson.

A pokol lakói számára a sírás már nem természetes reakció, és nem jelent megkönnyebbülést. Fenu Barbera felhívja a figyelmet egy ellentmondásra, majd magyarázatot is kínál rá: a 9. körben a Cocytus jegébe fagyott ámulók a szemükbe fagyott könnyeik miatt nem tudnak sírni, míg Lucifer ugyanott hat szemmel sír. Hogyan lehetséges – kérdi a szerző –, hogy a sötétség fejedelme, miközben szárnyacsapkodásával befagyasztja a Cocytus tavat, a kör bűnöseinek könnyeit jéggé változtatja, de a sajátjait nem? Fenu Barbera egyrészt az egyházatyák hatását mutatja ki a dantei *Pokol* eme büntetésében, másrészt a kor politikai gondolkodását és jogi gyakorlatát. A monográfia szerzője végigvezeti olvasóját egy doktrinális ösvényen, és bemutatja, hogyan gon-

dolkodtak keleti és nyugati keresztény teológusok a testek túlvilági és utolsó ítélet előtti állapotáról. Végül eljut a Dante által nagyra becsült Damiani Szent Péterhez, aki szerint a sírás a megtisztuló lelkiismeret és az új életre éledő szív jele. A másik gondolatmenet a korabeli joggyakorlat ismeretében fedi fel a költői döntés egy mozaikdarabját: a korabeli Itáliában az ámulásért halálraítéltektől megtagadták a bűnbocsánat szentségét. A szövetségeseiket elárulók nemcsak földi elítélésük után nem tarthattak hivatalos bűnbánatot, hanem a pokolban sem könnyíthetnek sírással lelkiismeretükön. A vendégeit megölető Alberigo barát hiába kéri Dantét, hogy törölje le fagyott könnyeit a szeméből, az utazó a korábbi ígéretével ellentétben nem segít neki, mivel Alberigoval szemben erkölcsileg helyes hitványul viselkedni.

A bűntudattól szenvedők helyzetétől eltérően Lucifer sírása megtévesztő, éppúgy, mint a XIV. ének aranyfejú, ezüst mellkasú, réztörzsű és vaslábú szobrára, amelyből a pokol három folyója, az Acheron, a Styx és a Phlegethon ered, és amelyek végül a Lucifert fogva tartó Cocytusban egyesülnek. A Krétai Vén sírását Dante teszi hozzá a forrásokhoz, amit a cumaei Apolló-szobor könnyeit magyarázó Ágoston szavai világítanak meg (*Isten városáról*): a görög-római istenek nem sírnak, ez kizárólag a halandókra jellemző képesség, így a sírás csakis egy, a szoborban rejtőző démon mesterkedése lehet. Fenu Barbera számos párhuzamot mutat ki a Krétai Vén és Lucifer között, amelyekből azonban a szerzővel szemben a dantista olvasó nem feltétlenül a két alak azonosságára következtet, hanem a *Pokol* egyik sajátosságára: Lucifer sok tekintetben összegzésévé válik a korábban felbukkanó szörnyalakoknak.

A dantisztikai szakirodalomban údtípusú rővidnek számító bibliográfia árulkodik arról, hogy a szerző behatóan ismeri az angolszász országokban (és Spanyolországban) megjelenő, Dantéra vonatkozó tudományos irodalmat, valamint a jóra való restség bűnének középkori megítélésével kapcsolatos munkákat. Arányai

ban meglepően kevés hivatkozást tesz azonban olasz Dante-kutatók publikációira, az olasz nyelvű kortárs Dante-szakirodalmat meghatározó szerzők többségét meg sem említi. A *Vita Nuova*-ban Dante gyászával kapcsolatban nem csupán a bibliográfiából, hanem a gondolatmenetből is hiányolom S. Carrai *Dante elegiaco. Una chiave di lettura per la Vita nova* (Firenze: Olschki, 2006) című rövid monográfiájának ismeretét, amely az elégia műfaji jellegzetességein keresztül értelmezi az *Új életet*. M. Picone, M. Santagata és G. F. Contini vonatkozó tanulmányai, megállapításai szintén gazdagíthatják volna Fenu Barbera könyvét. Ám ez a hiány – akár tudatos döntés következménye, akár nem – pozitív üzenetet is közvetít az Olaszországon kívüli Dante-kutatók felé: azt, hogy lehetséges releváns és értékes Dante-monográfiát írni anélkül is, hogy a könyvtárnyi és évente jóformán követhetetlen mértékben bővülő dantisztikai írásokon – mint mesebeli kislány a kásahegyen – keresztülragánánk magunkat.

DRASKÓCZY ESZTER

Raffaele RUGGIERO, Baldassarre Castiglione diplomatico. La missione del cortegiano. (Firenze: Leo S. Olschki Editore, 2017), 151.

A *Cortegiano* (magyarul: *Az udvari ember*, gróf Zichy Rafaelné fordításában: Franklin, 1940; Vigh Éva gondozásában és fordításában: MUNDUS, 2008.)) emblematikus szerzőjének, Castiglionénak nemcsak elhíresült, a humanista kultúra egyfajta szintéziseként is értelmezhető főművében, hanem – túlnyomórészt két és fél évtizedes diplomáciai karrierjéhez kötődő – levelezésében is a 16. század első negyedének fontos történeti folyamatai ragadhatóak meg. Az Aix-Marseille-i Egyetem Romanisztikai Központjában reneszánsz irodalmat és kultúrát oktató Raffaele Ruggiero egyik fő kutatási területe éppen a *Cinquecento* irodalom- és politikatörténete, a közép-pontban Machiavellivel és Castiglionéval, ki utóbbinak mintha egész életműve az együttműködés kultúrájára utalna. Sógorával, Cesare Gonzagával írja együtt első fontosabb művét, a *Tirsi* című pásztorjátékot, és kedvelt humanista kortársának (aki a *Cortegiano* egyik fontos szerep-

lője is), az *il Bibbiena*-ként is nevezett Bernardo Dovizinek híres darabjához, a *Calandriához* is ő ír verses bevezetőt.

Ahogy az a jelen diplomáciai monográfia szerzője kiemeli, az 1513-ban írni kezdett *Cortegiano* a reneszánsz humanista kultúra egyik, akkor kiemelkedő centrumában – a Castiglione által legendává emelt Guidubaldo da Montefeltro herceg urbinói udvarában – „egy immár vissza nem térő múlt” igézetében játszódik 1506-ban. Ez a nosztalgikus jelleg mind határozottabb körvonalakat ölt az évek során a szövegen szinte folyamatosan végzett javítások, kiegészítések során, egészen a mű végső formában – a Manuzio-féle velencei nyomdánál 1528-ban – történt megjelenéséig.

A főmű legtekintélyesebb szereplői, a firenzei köztársaság száműzöttjeiként épp Urbinóban időző Giuliano de’ Medici, az említett Dovizi, vagy épp a jeles humanista, Pietro Bembo a Castiglione-féle levelezésben is megjelennek, ha csak mellékalakokként is. A fő szerepet ugyanis a diplomácia alakítja, melynek első állomásaként az ifjú Baldassarre már Londonba utazik az urbinói herceg küldötteként VII. Henrikhez – ezt követik küldetesei a térség relatív nagyhatalmához, a pápai udvarba, majd már pápai küldöttként a mantovai térségbe, ahol éppen a pápai állam hatalmának földrajzi kiterjesztését is célul tűző II. Gyula a franciákkal – olykor pedig a velenceiekkel – hadakozik. A Firenzébe visszatért Medicek közül választott pápa, X. Leó pedig élete nagy küldetésére az épp császárrá emelkedett V. Károly mellé irányítja a spanyol udvarba.

E közel harmincéves diplomatakarrier kiemelkedően fontos levelezése nagyszabású példáját adja annak a heroikus erőfeszítésnek, amellyel a legkiválóbb humanisták egyrészt a kialakuló nagyhatalmi erőterben meg kívánják találni az egyre marginálisabb szerepet betöltő Közép-Itália és a pápai állam történelmi-erkölcsi pozícióját, másrészt pedig a humanista retorikai és irodalmi kultúra szerepét próbálják meg, nem teljesen sikertelenül, az új típusú, szigorú hierarchiában működő hatalmi struktúrába illesztett politikai szolgálat kommunikációs funkciójaként konszolidálni. (Ruggiero az államtitkár szerepkörével azonosítja ezt az új szolgálati funkciót.) Amíg Urbino hercegét kell a pápánál képviselni, kevés diszharmonia vegyül e folyamatosan for-

TARTALOM

Tzvetan Todorov, a közvetítő

TANULMÁNYOK

ANGYALOSI GERGELY: Todorov, a közvetítő	3
TZVETAN TODOROV: Az irodalom fogalma (Fordította: Schneller Dóra)	14
TZVETAN TODOROV: Az olvasás mint konstrukció (Fordította: Marczisovszky Anna)	27
TZVETAN TODOROV: Dialogikus kritika? (Fordította: Jeney Éva)	38
MARSÓ PAULA: „Törékeny boldogság”: Tzvetan Todorov Rousseau-olvasata kapcsán	49
ANGYALOSI GERGELY: Egy festő a felvilágosodás árnyékában	54
Z. VARGA ZOLTÁN: Kellem és kötelem. Egy közvetítő arcképe	59

KÖNYVEK

ROSSANA FENU BARBERA: Dante's Tears. The Poetics of Weeping from <i>Vita Nuova</i> to the <i>Commedia</i> / DRASKÓCZY ESZTER	67
RAFFAELE RUGGIERO: Baldassarre Castiglione diplomatico. La missione del cortegiano / SZKÁROSI ENDRE	68
ANDRÉ BRETON: Correspondance avec Tristan Tzara et Francis Picabia, 1919–1924 / SCHNELLER DÓRA	69
SCHILLER ERZSÉBET: A magyar és az orosz irodalom megszgyein. Válogatott tanulmányok / SZABÓ TÜNDE	70
SZÁVAI DOROTTYA: Egyenes labirintus – komparatiztikai tanulmányok / MUDRICZKI JUDIT	72
DAVID STAINES (ed.): The Cambridge Companion to Alice Munro / KÜRTÖSI KATALIN	73
ILARIA ZAMUNER (a cura di): «M'exalta el nou i m'enamora el vell» – J. V. Foix (e Joan Miró) tra arte e letteratura / LENDVAI GYULA	74

IN MEMORIAM

BERKES TAMÁS: Bojtár Endre (1940–2018)	77
--	----

SOMMAIRE

Tzvetan Todorov, le médiateur

ÉTUDES

GERGELY ANGYALOSI: Todorov, le médiateur	3
TZVETAN TODOROV: La notion de littérature (Traduit par <i>Dóra Schneller</i>)	14
TZVETAN TODOROV: La lecture comme construction (Traduit par <i>Anna Marczisovszky</i>)	27
TZVETAN TODOROV: Une critique dialogique? (Traduit par <i>Éva Jeney</i>)	38
PAULA MARSÓ: « Frêle bonheur », - A propos de la lecture de Rousseau par Tzvetan Todorov	49
GERGELY ANGYALOSI: Un peintre à l'ombre des Lumières	54
ZOLTÁN Z. VARGA: Grâce et engagement. Portrait d'un passeur	59

LIVRES 67

IN MEMORIAM 77

SUMMARY

Tzvetan Todorov, the Mediator

STUDIES

GERGELY ANGYALOSI: Tzvetan Todorov, the Mediator	3
TZVETAN TODOROV: The Notion of Literature (Translated by <i>Dóra Schneller</i>)	14
TZVETAN TODOROV: Reading as Construction (Translated by <i>Anna Marczisovszky</i>)	27
TZVETAN TODOROV: Dialogical Criticism? (Translated by <i>Éva Jeney</i>)	38
PAULA MARSÓ: 'Fragile Happiness': Todorov Reads Rousseau	49
GERGELY ANGYALOSI: A Painter in the Shadow of Enlightenment	54
ZOLTÁN Z. VARGA: Grace and Commitment: Portrait of a Ferryman	59

BOOKS

67

IN MEMORIAM

77

Ára: 1300 Ft

Előfizetés egy évre: 5200 Ft

Folyóiratunknak ez a száma az MTA Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottsága
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg.

nka
Nemzeti Kulturális Alap